

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

XV. évfolyam 1. szám

Ingyenes

2012. január

Budapest – Fény és árnyék

A főváros 1000 éves története

A BTM előző állandó, Budapest történetét bemutató kiállításai közül 1993-ban a földszinten, majd 1998-ban a főlépcsőházi aulában nyílt meg az új állandó középkori kiállítás. Fővárosunk újkori történetét bemutató kiállítás 1995-ben született. Megért az idő egy

új, korszerű, új budapesti várostörténeti kiállítás létrehozására, ahol a középkor és az újkor korszaka együttesen kerül bemutatásra. Hosszas előkészítés után, a Középkori Osztály és az Újkori Várostörténeti Osztály kollektívája Perényi Ro-

(Folytatása az 2. oldalon.)

A látogatók „átúszhatják” a várostörténet időfolyamát

Hangya Szövetkezet

Székháza a Duna-parton állt

1956 telén sorra érkeztek a segélyszállítmányok Budapestre. Emlékezetes volt számomra a kitűnő minőségű dán vaj. Hogyan volt lehetséges, hogy egy Alföld nagyságú kis ország ilyen segítséget tudott nyújtani a forradalom utáni Magyarországnak?

Édesapám könyvtárából előkerült a kis riportkönyv, 1940-ből, „a gazdag parasztok országáról”. A magyar Hangya szövetkezeti mozgalom szinte egyidejű azzal, ami Dániában történt. A szövetkezeti (egyesületi)

mozgalom mintapéldája Európában. Nyersanyag és természeti kincsek hiányában a Dán Királyság mégis az egyéni szövetkezés szervezett mozgalmának révén a kontinens egyik éléskamrája lett, exportálva termékeit Németországba és a skandináv országokba.

A szabadelvű pártban tevékenykedő gróf Károlyi Sándor javaslatára 1870 után fogyasztási és hitelszövetkezetek alakultak. Az 1881. évi választásokat követően, mivel pártja az agrárkérdésben nem tett lépé-

Károlyi Emlékév

Filmbemutatótól a konferenciáig

Az Újpesti Városháza dísztermében tartott konferencia egyik előadója Ritoók Pál, a Magyar Építészeti Múzeum igazgatója volt

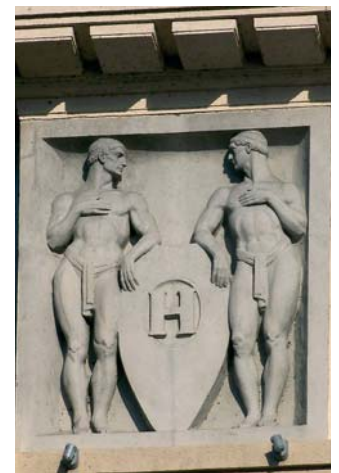
Az Újpestet alapító gróf Károlyi István halálának 130., fia, Károlyi Sándor születésének 180., és a ma élő leszármazottjuk Károlyi László 80. születésnapja hármasszázadot jelentett, mely alkalmat adott a csa-

lád tevékenységének mélyebb megismerésére, megismertetésére.

Az emlékévként Fótton született 2011 februárjában, a Károlyi László gróf 80. születésnapjára készült film (Folytatása a 9. oldalon.)

seket, az Apponyi-féle ellenzékhez pártolt. 1898-ben megalapította ismertebb rövid nevén a Hangya Szövetkezetet, amely gróf Károlyi Sándort elnökévé is választotta.

A Hangya szövetkezeti mozgalom megerősödése folytán épült Darányi Ignác földművelésügyi miniszter – 1904-től egyben az Országos Magyar Gazdaszövetség (OMGSZ) elnöke – idején budapesti központjuk, amely hamar kicsinek bizonyult. Az új székház 1921–22-ben épült a régi épületük mellett, amelynek szinte „toldalékát” képezte a Közraktár utca 30-ban. A „Hangya” Termelő-Értéke-

A Hangya-székház felső övparkány feletti egyik domborműve a „H” betűvel

sítő, és Fogyasztási Szövetkezet, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja új székháza a szerve-

(Folytatása a 8. oldalon.)

Buda város címere a Fehérvári kapuról

● folytatás az első oldalról

land és Végh András rendezésében, a NEFMI Alfa-programjának segítségével létrehozta az új kiállítást, amelynek I. része, szeptember 30-án délután 3 órakor nyílt meg a Vármúzeumban. A remélhetőleg elnyert második pályázati támogatással pedig idén tavaszra tervezik a kiállítás II. részének elkészítését.

Előttünk egy város, amely a Duna két partján, az Alföld és a hegyek gyűrűjében fekszik. Hogyan alakult ki a

Budapest – Fény és árnyék

A főváros 1000 éves története

római tartományi központ, Aquincum romjain a középkori Magyar Királyság fényes székhelye, majd pusztult el a török kori háborúk és ostromok során? Hogyan jutott el Pest, Buda, Óbuda az egyesülésig és vált Közép-Európa egyik leggyorsabban fejlődő metropoliszává a 19–20. század fordulójára? Hogyan döntötte romba a második világháború a békeidők nagyvárosát, és hogyan formálódott Nagy-Budapest?

A kiállítás az időrendet követve, a múzeum legfontosabb műtárgyait felsorakoztatva mutatja be Budapest történetét az antik előzményektől a rendszerváltoztatásig.

A kiállítás gerincét egy, a kronologikus rész vezérmotívumához, a Dunához hasonlóan kanyargó folyosó adja, ahol a látogatók „átúszhatják” a várostörténet

időfolyamát. Alapkonceptióját az évszázadok során újra meg újra lerombolt, majd ismét újjáépülő város képe határozza meg. A címben szereplő „fény és árnyék” a főváros épülő, virágzó időszakaira, az ezt megszakító háborúk, természeti katasztrófák, majd a rombolást követő újjáépítések egymásra rétegződésére utal. Az itt megjelenő történelmi eseményeken keresztül válnak érthetővé a látogató számára mindazon társadalom-, építészeti- vagy gazdaságtörténeti sajátosságok, amelyek Közép-Európa egyik legizgalmasabb fővárosává teszik Budapestet. A műtárgyak mellett „megszólalnak” az adott történelmi eseményeket átélő egyszerű emberek is, akik naplóikban, útleírásaikban jegyezték fel élményeiket.

A kiállítás interaktívvá tételében fontos szerep jut a

Bodó Sándor főigazgató a Barokk Udvarban tartott megnyitón

technikai eszközök adta lehetőségeknél. Így a múzeumokban már megszokott képernyők, digitális képkerekek és fülhallgatók mellett olyan érintőképernyős monitorok is szerepelnek a kiállításban, amelyek segítségével a látogatók kikereshetnek lakóhelyükhöz közeli ásatási helyszíneket, vagy megtekinthetnek néhány fotót az egykor ott állt épületekről.

BTM

Tanulmányok Budapest múltjából XXXV.

A Budapesti Történeli Múzeum Tanulmányok Budapest Múltjából sorozata 35. kötete tanulmányai komplex módon tárgyalják város- és építészettörténeti tárgyukat, legyen akár egy-egy épületről, építésről vagy társadalmi jelenségről szó.

Dubniczky Zsolt A születő nagyváros: Jan Neruda (1834–1891) cseh író pesti levelei 1869-ből című tanulmánya többet nyújt, amit alcíme ígér: átfogó, több forráson alapuló képet ad Pest városának arról az időszakáról, amikor éppen elhagyva a kisvárosi létet elindul az európai nagyvárossá válás útján. Nem csak magát a folyamatot mutatja be, kitérve a

szerkezeti, építészeti változásokra, az életkörülményekre, hanem az itt élő népesség összetételének, karakterológiájának, identitásának szerepére is rávilágít.

Másik, hasonlóan jó tollú szerző Gábor Tibor, A székesfőváros Budai Vigadója című írása rendkívül információ-gazdag mű, amely a redutok/vigadók kialakulását segítő 1786-os helytartótanácsi utasítástól kezdve a fővárosi közgyűlés 1894-es határozatán keresztül, amely döntött az építésről, mutatja be a Budai Vigadó létrejöttét és történetét, minden körülményt feltárva. Az

1900-ban megnyílt épület hasznosításának nehézségeit és részleteit is megismerhetjük, a gazdasági adatokat és kulturális programokat egyaránt.

Pálincás Edit a Népopera (mai Erkel Színház) építéstörténetét tekinti át, kitérve a népszínházi előzményekre, illetve magára a népopera műfajára is. Megismerhetjük a tervezők, Komor Marcell mellett Jakab Dezső és Márkus Géza munkásságát, továbbá az elkészült Népopera működését, további sorsát.

Hézagpótló Süle Ágnes Katalinnak Jánszky Béla építész korai műveiről és

budapesti épületeiről szóló tanulmánya. Valló Judit különféle források – egyes épületek tervrajzai és népszámlálási adatok – összevetésével tűnik ki Belbudai modern bérházak és lakóik az 1930-as években című munkájában. Benda Judit egy fésűskagyló előkerülése kapcsán izgalmas és átfogó képet ad a zarándokjelvényekről, a Szt. Jakab kultuszról, és a középkori compostelai zarándoklatok magyar vonatkozásáról.

A többi kitűnő tanulmányra ezúttal nincs lehetőségünk kitérni, reméljük, hogy felkeltettük az érdeklődők kíváncsiságát, s kézbe veszik a főváros múzeumának 35. kötetét.

Gali Ágnes

Kárpát-medencei városfejlődés

Levéltári Napok Budapesten

Budapest Főváros Levéltára Teve utcai épületében tartotta meg november 14–15-én az Allandóság és változás a Kárpát-medence városfejlődésében a 18. század végéig témakörű tudományos konferenciáját. Az első nap programjában a 14–18. századi uralkodói, főúri rezidenciák és városok történetét tárgyalták, „Udvar – Város – Főváros” megnevezéssel, a legújabb kutatási eredmények alapján. Délelőtti előadásai a királyi székhellyel, Budával kiemelten foglalkoztak.

A második nap referátumaihoz méltó keretet adott Hargita Megye Tanácsa vándorkiállítását, amelyet a fővárosi levéltár aulájában,

szeptember 16-án Címer, pecsét és zászló Székelyföldön címmel nyitottak meg.

Gyakorlatilag két párhuzamos szekció programján vehettek részt a konferencia második napján a fővárosi Levéltári Napok résztvevői: Az aulából nyíló földszinti előadóteremben az erdélyi uralkodói, fejedelmi udvarokkal és az erdélyi városokkal foglalkozó előadások hangzottak el – erdélyi és magyarországi kutatóktól. A második emeleti kutatóteremben a felszabaduló hódoltsági területek városfejlődését ismertették.

A kétnapos konferencián harmadik alkalommal tartották meg kutatási eredményeik ismertetését a kö-

Székelyföldi zászlók, címerek, pecsétek a fővárosi levéltárban

zép- és újkor magyar városfejlődésének kutatói, melynek összefoglalóit a <http://bfl.archivportal.hu>-n olvashatjuk.

g. t.

Magyar Levéltárosok Egyesülete

Kutatástól a köz szolgálatáig

A hazai levéltárak kiadványai az előadóterem előterében

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának második emeleti előadóterében tartotta meg december 12-én a Magyar Levéltárosok Egyesülete és az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa a Levéltárak a

nemzeti kultúra és tudomány szolgálatában című konferenciáját.

Neves muzeológusok, történészek, levéltárosok ismertették a levéltárak szerepét, hangsúlyozták jelentőségét egyedi példákon ke-

A tehetség kötelez

Ybl Egyesület

Visszatérő vendégként Budapest Főváros Levéltára földszinti előadótermében, október 13-án rendezte meg az Ybl Egyesület az Építészeti Világnap alkalmából konferenciáját – Ybl mellett Lisztre is (bicentenáriumi) emlékezve.

Egy kamarakonzert után *Izinger Katalin* (Ybl Gyűjtemény – Ybl hagyaték), *Kovács Júlia* (Ybl szülővárosa – Ybl család szellemi hagyatéka), *Szabó Ferenc János* (Liszt – a magyar zongoravirtuóz világgölgár és zeneűjítő pedagógus), *Dávid Ferenc* (Főúri birtokok kialakulása a 19. században), *Lapis Bernadett* (Kismarton – Esterházy kastély), *Varga Kálmán* (A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága – mint kulturális projektgazda) tartott előadást.

Konferenciájukat *Szmodits Júlia*, az egyesület elnöke nyitotta meg, a rendezvény címe *Genie oblige* (vallotta Liszt – a szerk.), azaz a tehetség kötelez volt.

resztül (*Csorba László* – a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, *Romsics Ignác* – akadémikus, *Ujváry Gábor* – főiskolai igazgató, *Solymosi László* – akadémikus, *Pálffy Géza* – történész, *Hermann Róbert* – történész, *Szakály Sándor* – egyetemi tanár).

A Magyar Televízió szerkesztője, *Nagy György* az újonnan feltárt levéltári anyagok közzétételének tudatformáló hatására hívta fel a figyelmet.

A kormányzat képviselői közül (*Hammerstein Judit* helyettes államtitkár, *L. Simon László*, az NKA és az országgyűlés kulturális bi-

zottsága elnöke, *Domokos László*, az Állami Számvevőszék elnöke) Domokos elegáns és összefogott előadása kellett leginkább osztatlan figyelmet: Az elhangzottak alapján a közgyűjteményekkel szemben az állam hatékonysági követelményeket fog támasztani. Társadalomformáló szerepet várnak el tőlük, értékelné fogják, hogy a kisebb-nagyobb közösségek számára mennyire hasznosak, mennyi értéket továbbítanak a köz számára.

A konferenciát kísérő kiállításán a hazai levéltárak könyveit és az Arcanum Kiadó CD- és DVD-kiadványait is bemutatták.

Újpesti Katolikus Legényegylet

120 éve alakult meg

A 19. század derekán Németországban élő munkásfiatalok között élt az iparostanoncból lett katolikus pap, Kolping Adolf. Látva a fiatalok kiszolgáltatottságát, védelemül számukra 1849-ben, Kölnben közösséget, Legényegyletet hozott létre. A hét fiatalal indult mozga-

a házasságban és családban, az egyházban és a társadalomban felelősen helytállni.

A Károlyi grófok – látva a legényegylet társadalomépítő hatását – a Csokonai utcára 38 sz. alatt egy emeletes házat vettek a munkásfiatalok számára. Az itt töltött negyven év alatt az elnökök

A legényegylet színházterme (1940)

lom hamarosan elterjedt a világban. Az Újpesti Katolikus Legényegylet 1891-ben jött létre. A társadalom jobbá tételét Kolping az egyén értékesebbé nevelésében látta – ellentétben az ugyanakkor Marx által indított osztályharcos szemlélettel. Olyan hasznos munkásokat, polgárokat akart nevelni, akik képesek keresztény alapokon a munkában és a hivatásban,

komoly gondot fordítottak arra, hogy a tagokat közelebből megismerve segítsék személyes tulajdonságaik kibontakoztatását. Zenekar, dalárda, műkedvelő gárda, sport és túra szakosztály működött. Az épületben könyvtár, tornaterem, játszoba, színházterem szolgált a szakosztályokba tömörült fiatalokat. Később a Napsugár Leányklub is itt

A legényegylet zászlajának két oldala (A fotók a szerző tulajdonai)

tevékenykedett. A baráti, vidám, családias légkör, a hangulatos esték vonzották a fiatalokat. Szívesen tanultak, szórakoztak, kirándultak együtt. Az azonos értékrend kialakítását segítették a rendszeres hitbuzgalmi előadások, beszélgetések, az évenkénti lelkigyakorlatok. A lélekápolás elengedhetetlen volt, mert a közösen elfogadott „alaphang” nélkül

gyar Kolping Szövetség néven. 2002-ben az újpesti Páli Szent Vince Katolikus Szakképző Iskola tanáraival, tanulóival és egy baráti körrel megalakítottuk a szövetség keretében működő századik Kolping Család Egyesületet. Az egyesület választott egyházi elnöke Urbán Gábor esperes-plébános, világi elnöke dr. Gerber Alajos hitoktató lett, akinek fel-

Ötvenéves jubileumukon készült tablókép

a közösségben nehezen jöhet létre harmónia.

Takarékpénztár létrehozása is segítette a tagokat, hitelfelvételt és segélyeket biztosítva. Jelentősen növelte a bevételt az országos hírvéleményező gárda, mely színvonalas, értékes színművek bemutatásával a jellemnevelést szolgálta.

A legényegylet jelentőségét, társadalmi népszerűségét mutatja a negyvenes években tevékenykedő tagok létszáma, a különböző szakokban működők száma 650 fő volt. A tagok családtagjai és az előadásokat látogató vendégek száma évente 2500-ra tehető.

A mozgalom a rendszer-váltás után újjá éledt Ma-

menői kezdettől aktív tagjai és irányítói voltak a hajdani, sikeres egyesületnek.

Gerber Alajos

Corvin Helytörténeti Klub

Ismerős címmel találkozhattunk a Corvin Helytörténeti Klubnak november 9-re, az Erzsébetligeti Színházba invitáló meghívójában. Kerületünk épített világa – a XVI. kerületi lokálpatrióták által jól ismert cím ezúttal is egy kiállítás megnyitására, és azzal azonos című kötet bemutatására invitál.

Lantos Antal, Tóth Miklós, Széman Richárd hat évvel korábban megjelent részletekben gazdag, vaskos műve második kiadását szerzői az első kötet sikerével, összes példánya több évvel korábbi elfogyásával indokolják. Nagy szó ez manapság, igazi sikertörténetet rejt. A második kiadás egyben lehetővé tette a szerzőtrío számára, hogy az első kiadás óta eltelt időszak kutatási eredményeivel frissítsék kötetüket.

Gratulálunk

A Budapest Főváros Önkormányzata Budapest egyesítésének 138. évfordulóján „Budapestért” díjjal tüntette ki Garbóci László helytörténészt, Budafok-Tétény díszpolgárát, a Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum vezetőjét. Az Újvárosháza dísztermében november 17-én átadott kitüntetéssel az 1983-tól végzett dél-budai helytörténeti tevékenységét ismerték el.

Áprily Lajos

Áprily Lajos 1887. november 14-én, a messzi Erdély földjén, Brassóban született. Életének első négy évtizedét Parajdon, a hegyek koszorúzza sóbányák világában, majd Nagyenyeden, Kolozsvárott töltötte, ahol iskolásévei után nagy hírű kollégiumok tanáráként dolgozott. Költői pályája is ott kezdődött, verseiben központi helyet kapott a természeti élmény, amely a kultúra emberségmegtartó erejével párosult. Ragaszkodott a hagyományos versformákhoz, ezen a téren nem volt formabontó, nyelve, jelzői, kifejezései azonban a 20. század első évtizedeinek zaklatott hangját jellemezték; személyes érzéseit a történelem, az első világháborút követő, megváltozott viszonyok is befolyásolták. Bekapcsolódott ugyan a magára találó Erdélyi irodalmi életébe, köteteinek jó volt a visszhangja, 1929-ben családjával együtt mégis áttelepült Magyarországra. Először a Lónyay utcai, majd a Baár-Madas református gimnáziumban tanított, az utóbbinak 1934-től egy évtizeden keresztül az igazgatója is volt. A két iskola a főváros ellenkező helyein található, az előbbi a Ferencváros belső részén, közel a kiskörúthoz, a másik pedig a Rózsadomb nyugati oldalán, előkelő környezetben. A húszas évek végén mindkettő már hosszabb ideje működött, az utóbbi ma is használ, új

Havasokból a nagyvárosba

Áprily Lajos és Budapest

épületét éppen Áprily áttelepülésének évében adták át, Medgyaszay István tervei alapján, szecessziós stílusban.

A második világháború előtt, de még azt követően is szokásban volt, hogy az oktatási intézmények a tanítást lehetővé tevő belső tereken kívül egy, esetleg két szolgálati lakást is magukban foglaltak; ezek megszüntetését többnyire a múlt század hatvanas éveitől kezdve, a Ratkó-korszak iskoláskort el-

Kinizsi utca 5. számú ház első emeletén, majd a Kapy utcában lakott. Munkahelyváltása után a Baár-Madas épületében lévő igazgatói lakásba költöztek, ami előnyt és hátrányt is jelentett: több ideje jutott a diákok megismerésére, pártfogolására, de jobban ránehezedett az iskolavezetéssel járó hivatali

A Baár-Madas bejárata

lentette, egyetlen előnyét csupán a gimnázium közelsége adta. A Pasaréti térbe torkolló Kapy utca azonban már egy egészen más világ volt: a kert, a dombos környezet sokkal több lehetőséget adott a kikapcsolódásra, emlékeztetett az elhagyott szülőföldre, s megelőlegezte Szentgyörgypusztát, élete végének lakóhelyét. Hazai viszonyaink között a főváros tölti be az olvasztótégely szerepét: sok-sok betelepülő életét, felfogását, világképét, céljait, környezetét változtatva/változtatja meg, kiteljesíti életüket vagy ellentétes érzések között tartja őket. A meglelt korban életmódot váltó Áprily haláláig nem feledte Parajdot és Nagyenyedet: vendégként szemlélte a metropolisz számtalan jelenségét, (vissza)vágyódva a természettel szorosabb kapcsolatban álló létre. Idegenkedésének oldódását a negyvenes-ötvenes évek belpolitikai viszonyai sem segítették elő. Pesten és Budán töltött éveit, itt keletkezett maradandó munkái, a versek és a műfordítások mégis különleges élményt jelentenek a versszerető olvasóknak, s méltón reprezentálják a szülőföldjére visszavágyó, de életét és költészetét a fővárosban kiteljesítő alkotót.

Buda Attila

Dísztelenül

*Nem versenyeztem
s nem nyertem soha,
hagytam, hogy a dísz
más futók keressék.
Síromnak is elég
a föld moha.
Az én díszem a teljes
dísztelenség.*

éző nagy létszámú évfolyamai kényszerítették ki. Áprily Lajos és családja 1932-ig a

Imádság

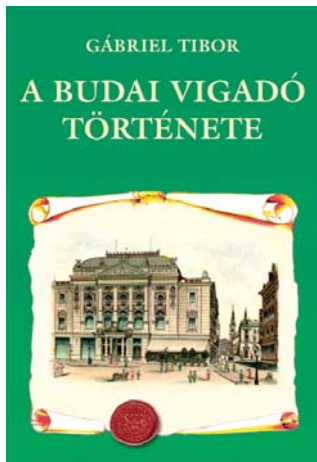
*Adj, Istenem, bölcsességet,
vágymimnak csendességet,
illedelmes öregséget
s könnyű véget,
könnyű véget.*

munka sok-sok terhe is. A Kinizsi utca, bár a reformkori Pest egyik frekventált helyén található, mégiscsak a zsúfolt nagyváros zaját és egyéb civilizációs terheit je-

Költői alapítvány

2007-ben jött létre a Hargitai-Haitsch Gyula Alapítvány az első kötetes költők támogatására nevű alapítvány, amelynek két fő célja van: Hargitai Gyula életművének megismertetése, valamint fiatal költők pályájának segítése. Az alapítvány névadója, Hargitai (Haitsch) Gyula 1956. február 16-án született Budapesten. Az irodalom, a költészet iránti érdeklődése már középiskolás korában megmutatkozott, verseit különböző lapok közölték. Kiteljesedésre azonban már nem volt ideje, 1982 januárjában, nem sokkal 26. születésnapja előtt, tragikus körülmények között meghalt. Halála után több válogatás jelent meg verseiből: Fehér lobogás, Pogány rekviem, Válogatott versek és gyerekversek címmel. Az alapítványt szülei hozták létre, működését 2009-ben kezdte meg, befejező éve 2018 lesz.

Az alapító okiratnak megfelelően a kuratórium évente egy első és egy második díjat oszt ki a pályázó, fiatal költők között. A felhívás minden év október 22-én a Magyar Nemzet és a Metropolisz napilapok hirdetési rovatában jelenik meg. Itt minden, a pályázattal kapcsolatos feltétel megtalálható. Beadási határidő a következő naptári év januárjának vége. Az eredményhirdetés évente május első péntekjén van.

Újabb érdekes kötettel gyarapodott egy egyesületnek, a kiadást vállaló Lánchíd Körnek köszönhetően a fővárosi közösségi terek történetét feltáró kiadványok sora, amelynek értékét a közölt illusztrációk, valamint a gazdag forrásjegyzék emeli. Felütése széles körű áttekintés, amelyben a szerző, Gábrriel Tibor sorra veszi Budapest egyesítéstől kezdve a Budai Vigadó létesítéséig a fővárosban épült hasonló funkciójú épületeket, sőt kitekint a Kárpát-medence egészére is.

Az építés előzményeinek ismeretei nem nélkülözik az olvasó deja vu-érzéseit, főként Preyer Hugó, vagy Darányi Ignác véleményére

A Budai Vigadó története

gondolva, illetve a tervezett helyen volt magánépületeknek felajánlott vételi és a kiadási ár közötti különbséget mérlegelve, esetleg az építési tervpályázat eseményeit nyomon követve.

A kötet fontos fejezetei tárgyalják az építkezés tényleges folyamatát, a befejezett vigadó homlokzati díszítéseit és belső tereit. Részletes, korabeli fényképekkel illusztrált leírását kapja az olvasó például az előcsarnoknak, úgyszintén az első emeleti díszteremnek – aki a hatvanas–nyolcvanas évek Népművelési Intézeteként emlékezik minderre, igencsak elcsodálkozhat. Utóbbiról, a külső és belső átalakításról is bő ismereteket nyújt egy későbbi fejezet. Gábrriel Tibor megállapításait minden alkalommal alátámasztja a korabeli sajtóból, valamint főként a Fővárosi Levéltárból szerzett, kikutatott adataival, és természetesen támaszkodik a témával kapcsolatos szakirodalomra és kinyomtatványokra is; mindez munkájának megbízhatóságát növeli. Ezek segítségé-

vel tárja fel például azt a körülményt is, hogy a második emeletre eredetileg bérlakásokat terveztek, mivel azonban nem volt elég jelentkező, ezen a szinten egy nyilvános könyvtár és egy anyakönyvi hivatal is elhelyezést nyert.

Azt lehetne gondolni különben, hogy egy ilyen, különféle művészi előadásokra, társas együttlétre alapított intézmény üzletei – amelyek bérleti díja jelentősen hozzájárulhat az épület fenntartásához – rentábilisan működhetnek, ám ezt a vigadóban létesült éttermek, kávéházak működése nem erősíti meg. Ez már önmagában is furcsa tényező, ahogyan az is, hogy vállalkozó híján maga a II. kerületi elöljáróság működtette a vigalmi célú tereket.

A további fejezetek a bérlők működését foglalják össze igen adatgazdagon, a

Budai Polgári Körét és a Budai Könyvtár Egyesületét, bőven merítve a sajtóvisszhangokból, feltárva a békés és kevésbé békés rendezvényeket. Nostalgiaát hoz az itt fellépő előadóművészek névsorát olvasni, s kínos a politika megjelenését végigkövetni a második világháborút követő években.

A Budai Vigadó ugyanis a civil kezdeményezések egyik fővárosi helyszínévént a nem kívánt fennállású és működésű intézmények sorát gyarapította, egy ideig háborús sérüléseinek rendbehozatala is kétséges volt. Megmentése sikerrel járt ugyan, fenntartásához új funkciót is találtak, de a korábbi értékeket nem sikerült azokat meghaladókkal felváltani vagy helyettesíteni. Mindez a jelenre, de még inkább a közeljövőre várhat. Gábrriel Tibor kötete mindenestre egy lépés ezen az úton.

B. A.

Az ANNO

Közel két éve, a 2010. áprilisi számunkban a Múlandó idő míves emlékei című írásunkban ajánlottuk olvasóink figyelmébe a Tandem Grafikai Stúdió által tervezett, szerkesztett és kiadott ANNO könyvsorozatot. Faragó István és László Zsuzsa – a stúdió vezetői – január 3-án vehették át „civilország” egyik társadalmi elismerését a Simplicissimus Hőse 2011-díjat, melynek indoklása szerint „...az ANNO könyvsorozat kiadásával bebizonyították, hogy a régi épületek és tárgyak igenis élhetnek a mai korról értelmes szimbiózisban. Eképpen látványosan hozzájárultak a modern budapesti lokálpatriotizmushoz.”

munkáival, részben a Zsolnay-gyár kerámia műremekeivel találkozhatunk lapjain. De kicsoda kivételben! A 120 oldalas, matt műnyomó papírt alkalmazó, színes kötet oldalain 21. századi színvonalú tipográfia ad méltó keretet a magyar építőművészet és szobrászat kimagasló alkotásainak. A Farsori Református Templom, a régi Műegyetem, a Palace Hotel, az Állatkert pavilon-

jai, az Iparművészeti Múzeum, a Nagyvásárcsarnok... kerámia díszei, vonulnak fel sorra – de bemutatja egyben a tervező építész, és megadja az épület szakszerű leírását is. Könyvének vége felé a Zsolnay-kerámiákat használó szobrászokkal és alkotásaikkal is találkozhatunk, legvégén névmutató és képjegyzék segíti az eligazodást.

gt

Pártázatok káprázata

Zsolnay-kerámiák

csi Zsolnay-gyár kerámiái. Víz László építész fővárosi műemlékvédelmi munkája révén kerülhetett mélyebb ismeretségbe a védendő, vagy már védett épületek kerámiadíszével. E találkozásnak köszönheti születését a Pártázatok káprázata – A Zsolnay-kerámia a századforduló építészetében címet viselő kötete.

Víz könyve nemcsak budapesti vonzatú, de a Trianon előtti Magyarország területére is kitekint. Részben az építészek megvalósult

Jelentős befolyást gyakoroltak az 1870-es évektől kezdve a díszítőművészet és építészet kapcsolatára a pé-

November 12-én a Tungsram Sport Club egykori és mai tagjai idézték fel a száz esztendeje alakult Ampere Sport Egylet történetét.

Az egylet alapszabálya 1912-ben kapott hatósági jóváhagyást. Ekkor teremtik meg az alkalmazottak és családtagjaik rendszeres testedzésének feltételeit. A gyár, ami lehetővé tette a sportélet felvirágzását, az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. volt. Ekkor az országban az elsők közé tartozott az Ampere SE, ahol a dolgozók részvételével zártkörű sportegyesület működött.

Az Egyesült Izzó története szorosan összefügg a befogadó település, Újpest történetével. A város híre a világban annak köszönhető, hogy 1900-ban, amikor a gyár Újpestre költözött, nem csak egy világhírű termék, a szénszálas izzólámpa gyártását telepítette ide, hanem az országban addig nem ismert szakmák mestereit, nagy tudású műszakiakat is. Vegyészmérnök, gépészmérnök, fizikus korábban Újpesten nem dolgozott! Az

Ampere Sport Egylet

Újpesten, száz éve született meg

(Fotó: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

új iparág megjelenésével együtt járt a többnyire külföldről származó szakemberek és családjaik letelepedése. Nekik színvonalas lakásokra, iskolára és sportolási lehetőségre volt szükségük. Ők hangoztatták elsőként, hogy a szabadidő hasznos eltöltése megmutatkozik gyári teljesítményükön.

A cég vezetői belátták, ha ez igaz a külföldiekre, igaz minden izzós dolgozóra is. A ránk maradt dokumentumokból tudjuk, hogy a sportegyesület kezdetben evezésben, teniszezésben,

gyalogtúrák szervezésében tette érdekeltté a dolgozókat, később az úszósport is bekerült a „választékba”.

Az Ampere SE tagjai nem versenyszerűen sportoltak, erre az Újpesti Tornaegyletben volt lehetőség. Nem vettek részt olimpiákon, bajnokságokban. Az egyletet anyagi szempontból a tagok tartották fenn, az anyavállalat a technikai feltételek (csónakház, sporthajók, teniszpályák) biztosításával járult hozzá működéséhez.

Meg kell említeni, hogy a gyár vezetése a sportélet

mellett a dolgozók kezdeményezte kulturális tevékenységet is mindig támogatta: A Dal- és Önképzőkör 1903-ban alakult meg, rövid megszakítást követően ma is működik, és Tungsram Kodály Zoltán Férfikórus néven arat sikereket. A Tungsram Szimfonikus Zenekar 1921-ben kezdte meg működését, az Amatőr Színjátszó Csoport két évvel később jött létre.

Az 1927-ben átadott gyári Kultúrház emeletén fedett teniszcsarnok, földszintjén színpad – napközben üzemi étterem – volt. A Kultúrházban kapott helyet a több ezer kötetes közkönyvtár és a teniszpályai öltöző. Az egylet utolsó nagy vállalkozása a Tungsram vízi sporttelep építése lett, 1937-ben. 1938-ban az egylet taglétszáma 259 fő volt. A háború súlyosan érintette a sportszervezetet, 1945-ben egy tagja sem volt. 1947. március 14-én a belügyminiszterhez írott levelében az egylet közli, hogy gyakorlatilag megszűnt az Ampere SE.

Kadlecovits Géza

Régi idők mozija(i)

Rákospalotán és Pestújhelyen

Fővárosunkban az emberek mindenkor érdeklődve kapják fel fejüket, amikor az ifjúkoruk mozijairól esik szó. A kerületek állandó tárlattal, a gyűjteményben korabeli vetítőtérrel kialakításával, vagy időszakos kiállítással és azt megörökítő könyv kiadásával emlékeztek meg ezekről.

A Rákospalotai Múzeum új vezetője, Kiss Emília első időszakos kiállítása – Régi idők mozija(i) Rákospalotán és Pestújhelyen címmel – is ehhez a hálás témához nyúlt vissza. A tárlatot november 22-én Vékás Mag-

dolna fotóművész nyitotta meg.

Aki már járt a Rákospalotai Múzeum időszakos kiállításoknak helyet adó termében, az most csak csodálkozhat, hogy ebben a piri-nyó térben mennyi érdekes információval, képi látvánnyal találkozhat. A tehetséges fiatal gyűjteményvezető jó esztétikai érzékkel helyezte el a szobácska egyik falán fekete fotópapír háttérrel, különböző nagyságú üveglapok alá a két egykor önálló település filmszínházait bemutató képeket, archív hirdetések –

Mozi-mozaiok a Rákospalotai Múzeumban

minden képhez szakszerű leírást is mellékelve.

A kronológiai sorrendre is törekvő mozi-mozaiok a közelmúlt – helytörténetről lévén szó utóbbi 50–60 évet értve ezalatt – felé haladva a FÓMO-hoz kapcsolódó tárgyi anyagokkal,

plakátokkal, újságokkal, térképpel egészültek ki. Csak sajnálni lehet, hogy a sok ember miatt a vetítésre már nem jutott „lehetőség”, de aki a megnyitó után tért be ide, az biztosan érdeklődve nézhette az elmúlt idők képsorait.

Hangya Szövetkezet

Székháza a Duna-parton állt

● folytatás az első oldalról

zet jelentőségét is hangsúlyozta.

Györgyi Dénes építész 1917–1920 között tervezett épülete a Hangya-székház, a világörökségként elismert pesti Duna-parton áll. Mintaként a tervezett irodaházhoz a német téglapépítészet modern neobarokk példái szolgáltak. A rusztikus falpiléereket a vízszintes elemek kiegyenlítik, a homlokzatsík erőteljes építészeti hatását a felső övpárkány feletti háromfigurás domborművek

zárják le, amelyet a tetőablak-sor koronáz. Az „igen jellegzetes alkotás jól fejezi ki rendeltetését” – írta Kubinszky Mihály 1974-ben megjelent monográfiájában.

Dániában a mindössze 179 tagot számláló egykamrás parlament törvényalkotásában a földtulajdont kizárólag a földművelő családoknak juttatta – ötéves fizetési moratórium után évi 1%-os részlet befizetés ellenében roppant kedvező feltételekkel és a kisebb gazdaságokat támogatásban részesíti. Mindezek a feltételek

az Európai Unióhoz való csatlakozás után is megmaradtak. A közel 130 éves töretlen fejlődés eredménye példamutató. Boldizsár Iván: A gazdag parasztszok ország címmű riportkönyvében a Dán Királyság példáját idézi, 1940-ben, leszűrve a tanulságot: „Paraszt-szövetkezet, népfőiskola és földreform együtt kell”

A két világháború közti időszakban ismét megerősödött hazánkban a Hangya paraszt-szövetkezeti mozgalma. Jelentős árutermelést folytatva, a német és olasz piacon is értékesítették áruikat. 1945 után még tovább élt e mozgalom, termelő és értékesítő szövetkezeti formában. Majd 1950-ben felszámolták. Ennek „eredményeit” napjainkig érzékelhetjük.

Egykori székházuk utcai szárnyának homlokzata, előcsarnoka, lépcsőháza, a vezérigazgatói iroda és a tanácsterme helyi (fővárosi) védettség alatt áll. Volt ez ÁFOR, majd MOL székház is, napjainkban a RiverPark irodaház része.

A Duna-parton a Hangya Szövetkezet épülete

Sajnálatos tény, hogy műemlékjegyzékünkben nem szerepelt az irodaház, és az 1990-ben újjáéledő Hangya-mozgalomnak immár nem építészeti megformált jel-

Györgyi Dénes (1886–1961)

A Giergl (Györgyi) művész-család jeles építész tagja, az Iparművészeti Iskola tanára, a torinói, párizsi és brüsszeli világkiállítás magyar pavilonjainak tervezője. Számos ismert középület jeles alkotója (Déry Múzeum Debrecenben, Balatoni Múzeum Keszthelyen), a Városmajor utcai iskolát Kós Károllyal közösen tervezte.

Művészetét az eklektikus formatörekvések mellett a magyaros formák jellemzik, később a modern pavilon-építészeti alkotásaiban a festőiséget kereste.

Gróf Károlyi Sándor (1830–1906)

Károlyi Sándor 1831. nov. 10-én született Pesten, Mentonban hunyt el 1906. április 24-én. A pesti piarista gimnáziumban érettségizett, a szabadságharc idején Klapka György alatt harcolt, Komáromban a forradalom huszár főhadnagya, az édesapja, gróf Károlyi István által alapított huszárezredben. Ötéves emigráció és a kiegyezés után belső titkos tanácsos, az Aranygyapjas rend lovagja, felsőházi országgyűlési képviselő, a Szent István Társulat elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja, Újpest mecénása –

egyben a Hangya Szövetkezet alapítója és elnöke.

Károlyi Sándor márvány portróját, halotti maszkja

Szobra a városligeti Vajdahunyad várában

alapján Strobl Alajos készítette el. A szobrot a főtéri kastélyban helyezték el. 1907-ben gyűjtés indult a szövet-

kezet-alapító szobrának felállítására. A gyűjtés után Stroblt kérték fel az egészalakos ülő szobor megmintázására, amelyet a városligeti Vajdahunyad vára gótikus udvarán avatták fel 1908. október 21-én. A szobor fényesre csiszolt tátrai gránit padon ül, amely Alpár Ignác tervei szerint készült. Avatóbeszédén Darányi Ignác méltatta: „...ami haladásunk és fejlődésünk az újabb korban mutatkozott, abból a maga részét Isten és ember előtt becsületesen kivette.”

V. L.

Újpesti Közművelődési Kör

Nagykárolyi Károlyi László

Az Újpesti Közművelődési Körben, az Újpesti Polgárcentrumban tartott összejöveteleink látogatói a városrész, a főváros és az ország jelentős személyiségeit ismerhetik meg. Szeptember 16-án Wintermantel Zsolt, Újpest polgármestere az egyesület rendezvényén nyújtotta át Nagykarolyi Károlyi Lászlónak, az Újpestet alapító, és 1945-ig a város legjelentősebb mecénásának számító Károlyi grófi család leszármazottjának Újpest díszpolgári kitüntetését.

Az átadást követően az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője, Szöllősy Marianne beszélgetett Újpest új díszpolgárával, fellevenítve gyermek- és ifjúkora,

Görög

Megjelent a kétödik száma Görögország történelmi és földrajzi népszerű formátumú kiadványának, az Újpesti Közművelődési Kör munkájának, az Önkormányzat vezetésével. A kiadvány fotókkal is illusztrálja a városi és országos történelmet. A szerkesztő: Tunggram, sport

...kori székháza (Közraktár utca 30.)

képes székháza – ugyanis a privatizáció során sem eredeti tulajdonosát, sem rendeltetését nem kaphatta vissza.

Vízny László

Közművelődési Kör

László, Újpest díszpolgára

...est polgármestere Wintermantel Zsolt
...lja a díszpolgári oklevelet
...y-károlyi Károlyi Lászlónak

majd felnőttkora számunkra is jelentős emlékeit.

Összegzők Újpesten

nyelvű Görög Helytörténeti Füzetek elnevezésű kötet Újpesten címmel. A 44 oldalas, A/5 méretű kiadvány Diószegi György és Agárdi Benigna kiadását az Újpesti Görög Kisebbségi Önkormányzat állalta magára. Az ismeretterjesztő jellemzősített füzet a görög diaszpóra magyarországi jelenlétéről, és Újpest város életében (hajógyár, színház, élet...) betöltött szerepét ismerteti.

Károlyi Emlékév

Filmbemutatótól a konferenciáig

• folytatás az első oldalról

bemutatóján. Az esemény sorozathoz Wintermantel Zsolt polgármester kezdeményezésére Újpest is csatlakozott. A két város között az eddigieknél szorosabb együttműködés jött létre ez alkalomból.

Az újpesti diákok és a fóti tanulók tavasszal és ősszel cserélátogatáson vettek részt egymás településein, vezetéssel tekintették meg a helyi nevezetességeket. A településeken szervezett helytörténeti vetélkedőkön külön témakör foglalkozott az évfordulókkal. Az Újpesti Városvédő Egyesület Füzérradványban látogatta meg a Károlyi emlékeket, az Újpesti Közművelődési Kör esti beszélgetésen látta vendégül Károlyi Lászlót és feleségét Erzsébet asszonyt. Fót március 15-én, Újpest augusztus 26-án avatta díszpolgárává a család tevékenysége és személye iránti tisztelet jeléül Károlyi Lászlót.

Az újpesti események lezárásaként november 18-án Károlyi István születésnap-

hívtak köre Újpest helytörténete iránt érdeklődő civil szervezetek képviselői, pedagógusok, történelemtanárok voltak. A konferencián vendégül láttuk Fót vá-

A helytörténeti vetélkedőn külön témakör foglalkozott a Károlyi-családdal (Fotó: Kovács Ivánné)

ros küldöttségét is. Wintermantel Zsolt Újpest polgármestere házigazdaként üdvözölte megjelenteket, fel elevenítve az év eseményeit, Cselőtei Erzsébet fóti polgármester reményét fejezte ki, hogy az emlékév alatt kialakult szorosabb kapcsolat hagyománnyá válik településeik életében.

A rangos előadók részvételével lezajlott konferenci-

Múzeum igazgatója a fóti kastély és templom építészettörténetéről, Pintér Alexandra tájépítész a kastély parkjáról szolgált érdekes részletekkel. Buda Attila Károlyi-kutató, Károlyi István és a kortárs sajtó kapcsolatáról számolt be, dr. Estók János, a Mezőgazda-

sági Múzeum főigazgató-helyettese Károlyi Sándor és kora gazdaságpolitikai sajátosságairól tartott sikeres előadást.

A rövid szünet után szűkebb pátriánk, Újpest Károlyiakkal kapcsolatos emlékei kerültek sorra. Dr. Hollós Antal a Károlyi Sándor Kórház orvosigazgatója a kórház történetéről, legendás orvosairól tartott személyes hangú beszámolót, Krizsán Sándor helytörténész, a Műszaki és Közlekedési Múzeum munkatársa az első újpesti lóvasutat építő, közlekedésszervező Károlyi Sándort mutatta be, majd Iványi János építőmérnök a Károlyi család támogatásával Újpesten épült középületek történetéről mesélt.

A Fóton élő Károlyi László sajnos betegsége miatt nem tudott részt venni a konferencián, hozzászólását Szöllősy Marianne gyűjteményvezető olvasta fel. Az érdekes, új ismereteket is hozó előadások méltó befejezését jelentették a Károlyi Emlékévknek.

sz. m.

A konferencia szervezője, Szöllősy Marianne köszönti a résztvevőket

ján az Újpesti Önkormányzat és az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény emlékülést szervezett az újpesti Városháza dísztermében. A meg-

án nyolc, többségében vetítéssel illusztrált előadást hallhattak a résztvevők. Ritoók Pál művészettörténész, a Magyar Építészeti

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

Elnökségünk múlt évi utolsó ülését december 2-án, Budapest Főváros Levéltára tárgyalójában tartotta, ahol a résztvevőket Breinich Gábor elnök üdvözölte, majd fővárosi helytörténeti tevékenységéért dr. Horváth Péternének ünnepélyes keretek között átadta a Honismereti Szövetség emléklapját.

Az előző ülés óta eltelt időszak eseményeiről beszámolva Gábor Tibor titkár a Budapesti História havi megrendezését, a Budapesti Helytörténeti Portál folyamatos működését, a Városunk 2011. évi 3. és 4. száma kiadását, és a július eleji nagykörösi Honismereti Akadémián a főváros képviselőjének hangsúlyos részvételét – 16 tagunk révén – ismertette. Bejelentette, hogy a kiadásra előkészített Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv VIII. kötetére benyújtott pályázatok egy-

ke sem nyert támogatást, ezért 2012-ben újra megkíséreljük anyagi háttéréremtétését, írásait végső esetben a helytörténeti portálon teszik közzé. Hangsúlyozta, hogy a pályázati források tapasztalt beszűkülése már az egyesület alapszabályban rögzített céljainak elérését veszélyeztetik.

A Területi Bizottság november 29-én, a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben tartott üléséről dr. Róbert Péter, a Területi Bizottság elnöke számolt be. Itt ismertetésre kerültek a ferencvárosi, újpesti, pesterszébeti 2012. évi kerületi tervek, majd a bizottság tagjai konkrét javaslatokat tettek a Társaság 2012. évi különléte tevékenységeire, ki-tüntetéseire.

Ezt követően a Városunk-Budapesti Honismereti Híradó szerkesztője, Gábor Tibor adott tájékoztatást a szerkesztőbizottság laptervi javaslatainak végrehajtásáról, a lap 2011. évi

Horváth Péterné és Breinich Gábor az emléklap átadásakor

kiadásáról, anyagi háttéréről. Felhívta a figyelmet, hogy az egyesület anyagi helyzete miatt a 2012. évi számok folyamatos kiadása a térítés nélküli önkéntes munkák növelése mellett is kétségessé, a későbbi pályázati támogatások függvényévé vált. Ismertetését követően a szerkesztőbizottság tagjainak javaslatai hangzottak el a periodika 2012. évi 1–4. száma lapterveire.

Az Egyebeken belül a 2012. évi egeri Honismereti Akadémiáról (július 2. és 6. között; témaköre: a szőlő/borkultúra és a honismeret), az Újpesti Önkormányzat jótekonysági szervezetének (Újpesti Cseriti) támogatásáról esett szó, és az Elnökség megvitatta a fővárosi helytörténeti oktatás helyzetével foglalkozó szimpózium megrendezésének javaslatát. Utóbbiról a következő ülésén dönt.

Budapesti História

A Budapesti Honismereti Társaság Budapesti História című előadást-sorozatát minden hónap első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára földszinti konferenciatermében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Február 1. (szerda) 17 óra

– A megigényelt világváros

– Előadó: Horváth J. András főlevéltáros

– Évforduló: Károlyi Emlékév Újpesten

– Előadó: Szöllősy Marianne gyűjteményvezető

Március 7. (szerda) 17 óra

– Mozaikok a magyar cserkészlet történetéből

– Előadó: dr. Tóth József ny. tanár

– Évforduló: Teleki Blanka, a magyar nőnevelés úttörője (1806–1862) – Előadó: Karacs Zsigmond történész

Április 4. (szerda) 17 óra

– A magyarországi szervezett mentés története

– Előadó: Debrődi Gábor,

a Kresz Géza Mentőmuzeum igazgatója

– Évforduló: Színházi jubileumok

(Német Színház – 1812, Pesti Magyar Színház – 1837)

– Előadó: Víz László ny. műemléki felügyelő

Miért nézzem meg a

www.bpht.hu-t?

Mert a Budapesti Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrovidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát és repertóriumait;
- a legfrissebb fővárosi helytörténeti bibliográfiát.

Csak ezekért!

Az óbudai téglagyártástól a budapesti fejlesztési tervekig

A Budapesti Históriák előadásai a főváros levéltárában

A Budapesti Honismereti Társaság őszi-téli előadójestjein – a Budapesti Históriákon – Budapest Főváros Levéltára földszinti előadótermében vehettünk részt. Október 5-én az óbudai téglagyártás történetét a témakör szakavatott ismerője, *Kádár József* helytörténész tolmácsolásában ismerhettük meg. Az előadó a korai címeres téglák készítésétől napjainkig bezáróan vázolta fel nagy érdeklődéssel kísért beszámolója során Óbuda téglagyárainak sorát. Ezt követően az Óbuda-Hegyvidékiek Egyesülete (rövidítve Óhegy Egyesület) tevékenységéről *Benyóné dr. Mojzsis Dóra*, az egyesület ügyvezető elnöke adott tájékoztatást. A hegyvidéki elődök tevékenységét folytatva az egyesület példamutató közösségteremtő, helytörténeti tevékenysége mellett 16. éve adja ki az Óhegy-Hírek című újságját, és egyfajta közösségi teret tart fenn a Toronya utcai Táborhegyi Népházat működtetve.

A Százados úti művésztelep száz évéről november 2-án – *Szabó Gábor* szobrászművészt helyettesítve – *Feledy Balázs* művészettörténész számolt be. A magyarországi művésztelepek létrehozását ismertette a

Sipos András a Budapesti Históriák előadójestjén

20. század eleji hazai képzőművészek helyzetébe is betekintést adott. A Százados úti művésztelep létrehozásának, működtetésének történetét, a műtermek bérlőinek sorát bemutatva kalauzolta el hallgatóit napjainkig, a művésztelep jelenlegi helyzetéig. Előadását a telep egyik mai lakója, *Buda István* szobrászművész egészítette ki személyes élményeivel. A Kispesti Társaság elnöke, *Aranytóth Zoltán*, az előző századforduló civil szervezetei, a kispesti Casino, a Polgári Kör és a Munkásotthon emlékéit idézte fel. 1945 után csak az 1969-es TV-s vetélkedő adott újra lehetőséget Kispesten is a lokálpatriotizmus ápolására. Társaskörük

húsz éve segíti a Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény munkáját, „motorja” Gaál Károlyné Varjú Vilma, előtte a testvére volt. Ma a kispesti Casinóban, a polgárság által egykor közadakozásból létrehozott épületben, 19 civil szervezet működik.

December 7-én *Sipos András* főlevéltáros ismertette az 1930 és 1960 közötti budapesti rendezési terveket, bemutatva azok tervezőit, ismertette a szinte évtizedenként változó „kihívásokra” adott városrendezési elképzeléseket. (Előadása A jövő Budapestje 1930–1960 című könyvére épült, melyet mostani számunkban ismertetünk – a szerk.) A Kertvárosunk 18 Egyesület tevékenységéről a szervezet elnöke, *Melegh And-*

rás adott tájékoztatást. A Ganz-kertvárosban 2007-ben, 14 ember által alapított szervezet célja a helyi értékek megőrzése, lakóterük otthonosabbá tétele. Kiadták a városrész történetének ismertetését (*Téglás Tivadar: Ganztelep – Ganzkertváros története*), lakossági fórumokat hívnak össze, eredményesen részt vesznek a telep közlekedési rendjének alakításában, kertvárosi sétákat szerveznek.

gábel

Tabáni Advent

A Tabán Társaság Egyesület és a Tabán Múzeum szokásos adventi rendezvénye ezúttal a budapesti Török Nagykövetség bevonásával zajlott le. December 3-án a Tabán Múzeumban *Jankóné Pajor Ildikó* mutatta be a Tabáni Füzetek 8. kiadványát, amely az előző számunkban *Világok vándora* címmel közölt, *Evlia Cselebiről* megemlékező előadásai magyar és angol nyelvű szerkesztett változatát tartalmazza. Rendezvényüket Budavár díszpolgára, az UNESCO-díjas *Sebestyén Márta* népdalénekes előadása zárta.

Budapesten élő, többgenerációs orvoscsalád gyermekeként született *Bogárdi Mihály*. Gyermekgyógyászként dolgozott az Állami Gyermekvédelemben, a későbbi Heim Pál Kórházban, majd a Madarász utcai Gyermekkorház igazgatóhelyettese, végül másfél évtizedig az újpesti Árpád Kórház gyermekosztályát vezette. A Gyermekgyógyász Társaságban végzett munkáját két alkalommal ismerték el Bókay-éremmel, szakmai tevé-

In memoriam

Dr. Bogárdi Mihály
(1925–2011)

kenységét Flesch Ármin-díjjal értékelték.

XIII. kerületi, Pozsonyi úti lakásából jelentős helytörténeti tevékenységet végzett, építészettel, helytörténettel foglalkozó írsaival gyakran találkozhattunk – ezekért Podmanicz-

ky-díjat kapott. A Budapesti Honismereti Társaság tagjaként 2005-ben a Budapesti Históriákon az ostrom utáni Budapest képét vázolta fel, írását közöltük a Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv III. kötetében, 10 éves tisztagsági emlékérméjét 2010-ben vehette át. 2011. május 24-én, életének 86. évében hunyt el, június 11-én a Fiumei úti sírkert szóróparcellájában lelt végső nyugalomra. Emlékét kegyelettel őrizzük.

Tabáni Múzeum

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093,
cím: 1013 Bp., Döbrentei u. 9.,
nyitva: Sze, Szo, V: 14–18 óra,

Óbudai Múzeum és Könyvtár

Vezető: Népessy Noémi,
tel./fax: 250-1020
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–17 óra.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–17, Szo: 10–14 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18,
Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Bihari József,
tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
nyitva: H, K, Sz, P: 10–14,
Cs: 14–18 óra.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznyai Andor,
tel.: 208-6635,

cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K és Cs: 16–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Osvai Katalin,
tel.: 06-30-644-9309,
cím: 1117 Bp., Erőmű u. 4.,
nyitva: Sze: 15–18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria

Vezető: Balázs Attila, tel.: 457-0501,
cím: 1126 Bp., Beethoven u. 1/b.,
nyitva: K, Cs, P: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Maczó Balázs,
tel.: 349-1501,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Kiss Emília, tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K, Cs, Szo: 10–14, Sze: 14–18 óra

Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Széman Richárd
tel.: 401-0866,
cím: 1165 Bp., Veres Péter út 157.,
nyitva: H–Cs: 10–16 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693,
fax: 256-9526,

cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
Nyitva: K–P: 14–18 óra,
Szo: 10–14 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény – Múzeumsarok

Vezető: Frank Gabriella,
tel.: 295-0877, 06-20/258-0667
cím: 1183 Bp., Szent Lőrinc sétány 2.,
nyitva: K–Szo: 14–18 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvarny Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Csepeli Művelődési Központ Helytörténeti Gyűjteménye

cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
Zárva

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Szitás u. 105.,
nyitva: Sze–P: 14–18 óra

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XL.

Bán Dávid (1975-): Utazás a pályaudvar körül : az első indóháztól a plázaudvarokig. – [Budapest] : Matura TN : L'Harmattan, cop. 2011. – 287 p. : ill. ; 25 cm

Kapronczay Károly (1941-): Gyógyító Budapest. – Budapest : Holnap, 2011. – 145, [2] p. : ill. ; 23 cm. – (Mesél a város, 1788-1617)

Szerbusz trolibusz / Jakab László, Nagy Zsolt Levente. – Budapest : Jósöveg Műhely, cop. 2011. – 272 p. : ill. ; 21x21 cm

Tanulmányok Budapest múltjából 35. / szerk. Szvoboda Dománzky Gabriella. – Budapest : BTM, 2011. – 318 p. : ill. ; 24 cm

Albrecht Gyula (1940-): Barangolás a nádfődeles Rákospalotán. – Budapest : Rákospalotai Alapítvány : Vigyázó Ferenc Művelődési

Társaság, 2011. – 55 p. : ill. ; 21 cm

A mi kerületünk = száz évesen... = Our district : one hundred years old... / [szerk. Kodrucz Gergő]. – Budapest : Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény, 2011. – 102 p. : ill., színes ; 21x21 cm. – [a 18. kerületről]

Gábrriel Tibor (1950-): A Budai Vigadó története /; [közread. a] Lánchíd Kör. – Budapest : Lánchíd Kör, 2011. – 204 p., [32] t. : ill. ; 26 cm

Kispest képekben = Picturesque Kispest = Kispest in Bildern / [fotók Koleszár Adél] ; [szöveg Siklós Zsuzsa]. – Budapest : Budapest Főváros XIX. kerület Kispest Önkormányzata, 2011. – 112 p. : ill., színes ; 33 cm

Kún István: A rajzművészet Szindbádja : emlékezés a 100 éve született Zórád Er-

nőre / [írta és összeáll. Kún István]. – Budapest : Litea Könyvesbolt és Teázó, 2011. – 64 p. : ill., főként színes ; 21 cm

„Nagypapához utazunk” : Az I. kerület régi képeslapokon = “We’re off to visit Grandpapa...” : District I. on old picture postcards / A képeket vál. és a kötetet szerk. Fehér Ferenc, Saly Noémi. – Budapest : Márai Sándor Kulturális Közalapítvány, 2011. – 139 p. : ill. ; 20 cm

Rojkó Annamária: Aki a korát megelőzte : Aschner Lipót élete. – [Budapest] : Kossuth, cop. 2011. – 223 p. : ill. ; 21 cm

Seregi György (1927-): A Margit híd, 1871-2010 : fejezetek egy Széchenyi-díjas mérnök naplójából / [kiad. az Építésügyi Tájékoztató

Központ Kft.]. – Budapest : ÉTK, 2010. – 137 p. : ill., részben színes ; 22x23 cm

Skaper Brigitta: Fiam, mozik fogunk csinálni : A Pflumm család a mozgókép bűvöletében. – Budapest : Pesterzsébeti Múzeum, 2011. – 148 p. : ill. ; 21 cm.

Tabáni Énekkar Egyesület megalakulásának története a dokumentumok tükrében (1920-1926) / szerk. és előszavát, bevezetését írta Völgyesi Levente – Budapest : Rejtjel Kiadó, 2011. – 124 p. : ill. ; 24 cm.

Verrasztó Gábor (1964-): Széll Kálmán és a Moszkva tér : budai históriák / [fotók: Ács Irén et al.]; [közread. a Budavári Önkormányzat]. – Budapest : Napkút K. : Budavári Önkorm., 2011. – 107 p. : ill. ; 19 cm

Gali Ágnes

A Pesterzsébeti Múzeum 60. születésnapját a Gaál Imre Galériában november 3-án egy igazán különleges kiállítással nyitásával ünnepeltük meg. Galler Péter, Pesterzsébet Aranykezü Mesterének helytörténeti gyűjteményéből válogattunk. A „civilben” kárpitos Galler Péter gyermekkorától gyűjti a Pesterzsébetre vonatkozó helytörténeti emlékeket. Anyaági felmenői, a Holczhauserek a település alapítói közé tartoztak, s a család majd' 150 éve él a helységben. A pesterzsébeti Sebestyén utca éppen az üknagyapáról, Holczhauser Sebestyénről kapta a nevét; az ükunoka is itt lakik.

A kiállítás alsó szintjét elsősorban a vallásosság, s a karácsony szelleme hatja át. A háromkirályok imádsát ábrázoló falikárpit és a nagy méretű szentkép (amely valószínűleg az 1920-as évekből, a helyi Katolikus Kör irodájából származik) a kiállítás két különösen impozáns darabja. Kicsik és nagyok egyik kedvence a sok apró

Kincs, ami van

figurából álló betlehem, amelyet belülről egy rejtett fényforrás világít meg. Sokakat vonzanak a bemuta-

Az asztalon polgármesteri munkaeszközök

tott régi gyermekjátékok a kis gőzgéptől a kétökrös szekéren át a különféle babákig. A retro díszekkel ékített karácsonyfát mindenki megcsodálja, mint ahogyan azokat a két világháború közötti időszakból származó díszeket is, amelyek az elcsatolt felvidéki nagyvárosokat ábrázolják.

A földszinten két enteriőrt alakítottunk ki. Az egyik egy

dolgozószobát jelenít meg, olyan tárgyakkal, amelyek a település régmúltjának fontos közéleti szereplőjéhez kö-

tődnek. Ilyen például Nagy Győry István (Erzsébetfalva főjegyzője 1923-ig, majd Pesterzsébet polgármester helyettese) Royal írógépe és tintatartója, vagy dr. Chikán Béla (a helység polgármestere az 1920-as és 1930-as évek egy részében) iratcsipetetője és iratnehezéke.

A másik enteriőrben egy vegyesbolti sarkot rendeztünk be, amelyben több év-

tized termékei, dobozkái kaptak helyet. Igazi különlegesség az 1960-as évekből származó pénztárgép, amely a helyi Kiskulacs vendéglőből származik.

Az emeleten folytatódó kiállítás – ahol helyet kaptak a múzeum születésnapjára készült művek – részben órabemutatónak is tekinthető. Számos – nagyrészt helytörténeti vonatkozású – fali- és kakukkos óra, különböző vekkerek, asztali órák találhatóak itt. Az egykori pestszenterzsébeti Kovács órástól több terméket mutathatunk be: zseb- és karórákat, ékszereket és szemüvegeket, vekkereket.

Természetesen e keretek között csak szemezgethetünk a bemutatott anyagból, de reméljük, így is sikerült felcsigáznunk az olvasók érdeklődését. A látogatók eddigi visszajelzései alapján bizton állíthatjuk, hogy egy jó hangulatú kiállítást hoztunk létre, amely meleg és otthonos – mint amilyen a Pesterzsébeti Múzeum.

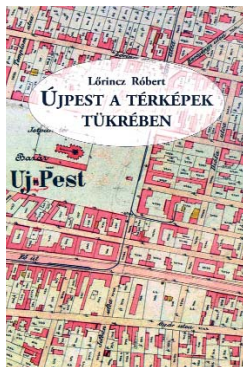
Skaper Brigitta

Nekem térkép e táj!

2011 utolsó napjaiban, karácsony előtt jelent meg az Újpesti Helytörténeti Alapítvány gondozásában és az Újpesti Önkormányzat támogatásával Lőrincz Róbert Újpest a térképek tükrében című albuma. Az album térképei esztétikailag gyönyörű látványt produkálnak az olvasó számára, melyet tovább erősít a megjelent térképek bemutatását szolgáló tudományos igényességgel megfogalmazott leírások sora. Ezek a régi kartográfiai dokumentumok „grafikus nyelvükkel” áthidalják azt az időt, amely a készítésük és napjaink között eltelt. Az Újpesten élők számára felemelő érzés lesz

lapozgatni ezt az albumot, amely a település „formálódását” az első térképi ábrázolástól napjainkig követi.

A térképeken az I. katonai felvételezéstől (1785) napjainkig folyamatosan végigkísérhetjük Újpest területének változását, az üres pusztától a nagyvárosig való kialakulását. Így az első térképen már megtalálhatjuk a Határzásárdát, és a Megyeri csárdát. A következő 1820 körül készült felvételen már megjelenik a Károlyi uradalom majorsága. Az 1836-os

térképen a pesti határzásárda (Pester Hotter W.H.) mellett már áll az 1831-ben Mildemberger Márton sörfőzőmester által a Gyáli-patak torkolatánál épített sörfőzde (Brauhaus), mely a későbbi Újpest első háza lett. Ezt követően a térképen figyelemmel kísérhetjük a község, majd a város bővülését, terjeszkedését. Egy nagyot ugorva, az 1903-ban készült és a századforduló hangulatát közvetítő térképen már ott sorakoznak a gyárak. S bár Újpesten 1950-ben a főváros-hoz csatolták, és ezt követően a budapesti térképe-

ken a IV. kerület jelenítette meg a hajdani önálló várost, továbbra is a mai napig találkozhatunk Újpest térképekkel.

Véleményem szerint e térképtörténeti album jelentős hiányt pótol. Újpest múltjáról már nagyon sokat tudunk, de most a régi térképeken keresztül is láthatjuk lakóhelyünk korabeli természeti és településtörténeti viszonyait, állapotait.

Az album szépsége mellett, hasznos információkat nyújt az olvasónak Újpestről, és remélem egyben példaként is szolgál a többi budapesti kerületnek, főleg azoknak, amelyek 1950 előtt hasonlóan önállóak voltak.

Sallai János

Szabadon él a szellem

Eötvös Collegium – Ménesi út

Amikor 1911. október 26-án ünnepélyesen felavatták a báró Eötvös József Collegium Ménesi úti épületét, még senki nem sejtette, hogy a kollégisták száz év múltán emlékévk keretében, a Budapesti Történeti Múzeum a Lustrum. Százéves az Eötvös Collegium Ménesi úti palotája című kiállítása napra azonos megnyitása-

val emlékezik meg a magyar elitképzés bölcsőjéről.

2011. október 26-án a Vármúzeum Barokk Termében mutatták be a Lustrum. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI. Inaugurati című jubileumi kötetet és nyitották meg a múzeum és az ELTE Eötvös József Collegium (EJC) közös kiállítását.

A kiállítóterben az Eötvös Collegium relikviái láthatók

Újpest Önkormányzata támogatásával adta ki a Kossuth Kiadó *Rojkó Annamária: Aki a korát megelőzte Aschner Lipót élete* című könyvét. Írója egyben az Újpesti Helytörténeti Értesítő szerkesztője. A periodikában megjelent 15 részes cikksorozata – Epizódok Aschner Lipót életéből – lényegében lefedi könyvének tartalmát. Esztétikus küllemű, tartalmas kötete lehetővé teszi, hogy a kerületháron kívül is közkinccsé válhasson országunk egyik legjelentősebb vállalkozása vezetőjének élete.

A kötetről több ismertetés jelent meg, a Bookhouse (<http://bookhouse.hu>) recenzióját mi sem tudnánk sokkal kiegészíteni: „Az Újpesti Önkormányzata által indított helytörténeti könyvsorozat keretében megjelenő biográfia Aschner Lipót, a hajdani Egyesült Izzó legendás hírű vezérigazgató-

jának életútját foglalja össze. A Tungstram néven is ismert nemzetközi hírű nagyvállalat a két világháború között, Aschner vezetése alatt élte virágkorát. A levéltári és egyéb - sajnálatosan kis számban fennmaradt - dokumentumokra alapozott műből egy kiváló és eredeti vállalatvezető portréja, egy huszadik századi magyar polgár tanulságos életútja bontakozik ki.

Az apró nyitrai faluban, Assakürtön született Aschner Lipót igazi self-made man volt: a zsidó kocsmáros fia 1892-ben, alig húsz évesen került gyakornokként – az akkor még Egger Bernát és Társa nevet viselő – elektronikai céghez, amelyhez élete végéig hí maradt. A teljes számlérlétrát végigjárva 1921-től már a vezér-

A magyar tanár- és tudósképzésben páratlan szerepet betöltő intézmény alapítását elődeink bölcs előrelátásának minősítette Kiss Jenő akadémikus. 1895-ben hozták létre a báró Eötvös József által kidolgozott 1868-as oktatásügyi reform részeként a kollégiumot. Alapításától 1949-ig száz férőhelyéből harminc a tehetséges szegény hallgatók ingyenes bentlakását tette lehetővé. A kommunista diktatúra 1949-ben megszüntette az intézményt, szellemisége azonban fennmaradt, Keresztury Dezső – 1936-tól a kollégium tanára, 1945–48 között igazgatója – máig élő jelmondatához igazodva: „Szabadon él a szellem.” Az ECJ 1990-ben ismét a párizsi École Normale Supérieure képzési rendszerét vette át oktatási- és önművelési rendszerének újjáalkotásakor.

A jubileumi kötetet az EJC Történész műhelyének titkára, *ifj. Arató György* mutatta be – az 1219 oldalas kötet és a mellé csatolt négy CD hű képet ad az intézmény történetéről, vezetőiről, egykori és mai diákjairól és tudományos munkásságuk eredményeiről.

A tárlatot *Dux László*, a NEFMI felsőoktatásért felelős helyettes államtitkára nyitotta meg. A kiállított műtárgyak, dokumentumok a falon, oszlopokon és tárlókban nyertek elhelyezést, mintegy végigvezetve a tárlat látogatóját az ECJ és a magyar tudománytörténet utolsó száz évén. Az utolsó, hatodik tárló a közelmúlt és a jelen kollégistáinak könyveire, elismerést keltő eredményeire hívja fel a figyelmet, igazolva, hogy a mostani századforduló neveltjei méltóak neves elődjükhöz.

G. T.

Aki a korát megelőzte

Aschner Lipót élete

igazgatói posztot töltötte be, 1931-től pedig a cég alelnöke is lett.

1944-ben a német megszállás után az elsők között tartóztatják le, megjárja Mauthausent, ahonnan filmbe illő nemzetközi konspiráció keretében kiszabadulva jut el Svájcba. 1947-ben tér haza, újra a gyárban dolgozik, ahol azonban már csak megtört személy 1952-ben bekövetkező haláláig.

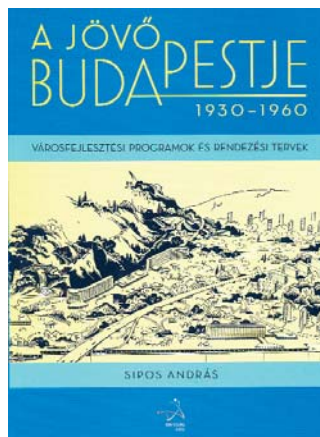
Az olvasmányos kötet bemutatja a legújabb módszerekre és szemléletre nyitott vállalatvezetőt (statisztikai adatokra alapozott termelés-szervezés, világhírű kutatólaboratórium alapítása, stb.), a klasszikus nagyvállalkozót (szociális beruházások, az Újpesti Torna Egylet elnöke). Különösen érdekesek a család magánlevelezéséből is

bőven merítő passzusok, amelyek érzékletes képet festenek személyiségéről, családjá mindennapjairól.

A felhasznált irodalom jegyzékével záruló, tipográfiailag igényes és tetszetős kiadványt fekete-fehér fotók illusztrálják.”

A vázlatos vállalatörténetként is olvasható kötet olvasói hazánk egyik legjelentősebb, egykor világszínvonalú ipari üzemének múltját, és vezetőjének emberi, humánus voltát egyaránt megismerhetik.

Budapest városfejlesztésének terve az egyesítés óta a városrendezési programok célja és az építészeti megújulás eszköze volt. A világvárossá fejlődött Budapest közel másfél évszázados múltjának három évtizedét dolgozza fel a tartalmas város-történeti könyv, amely a Napvilág Kiadó jóvoltából jelenhetett meg *A jövő Budapestje 1930–1960 Városfejlesztési programok és rendezési tervek* címmel.

A jövő Budapestje

Fővárosi városfejlesztési modellek és készítőik

Szerzője Sipos András, Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosa, egyben fősztályvezetője, a FONS Forráskutatás és Történeti Segédtudományok folyóirat szerkesztője. Kötetét a Politikátörténeti Intézet Budapest-történeti műhelyének támogatásával készítette el. Ez könyvnek előnyére is szolgált, mivel abban nem csupán a városfejlesztési és -rendezési tervek kronológiai sorrendet követő szakszerű ismertetésével szembesülünk, de megismerjük elkészítőit, elbírálóit és a „szakmai” döntések politikai hátterét – egyszóval urbanisztikai, szociológiai és történettudományi szempontból egyaránt értékes mű jött létre.

A 30-as évek nagyra-törő elképzeléseit a II. világhá-

ború megakadályozta („ma úgyszólván semmit sem építhetünk, de annál inkább kell terveznünk”). Majd az ostrom utáni helyreállítást követték újabb városrendezési tervek, még szakmai alapon az FKT a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elképzeléseit vette figyelembe.

A politikai döntések – és ez a könyv tanulsága – térítették el a fővárost a tervek által kijelölt természetes fejlődéstől, amint ezt Nagy-Budapest létrehozása és a 60-as évek közepén megindult panelos lakásépítések jelzik. Az előbbi a lakosság pártorientációja motiválta, a másik a rosszul értelmezett tömeges lakásépítés nyugati és szovjet példáinak torz követése volt.

A városfejlesztési programoknak mindig egyik központi témája volt a belváros megújítása (Fórum terv, Nemzeti Színház, buszpályaudvar ügye). A Budai Vár és a Belvárosi Rekonstrukciója kormány által jóváhagyott programjai csak az 1960-as években indultak meg.

Az esztétikus megjelenésű, puhafedelű kötet szövegét mintegy hatvan fotó és tervrajz teszi szemléletessé. Tudományos szempontból hasznosítását a könyv közel száz lábjegyzete, személy- és helynévmutatója garantálja. Ismerete a Budapest fejlesztése iránt elkötelezettek számára a következő évtizedekben kikerülhetetlen lesz.

Vízy

Mementó

A GULAG-okban Elpusztultak Emlékének Megőrzésére Alapítvány október 8-án az V. kerületi Honvéd téri GULAG Rabok Emlékművénél koszorúzást szervezett. A GULAG táboraiból való hazatérés 58. évfordulójáról Stark Tamás történész, a kuratórium elnöke, és Rózsás János író, volt GULAG-rab emlékezett meg.

zisztenciák életmódját. Az iratelemzések a pesti iparos generáció egy tagjának karrierútjától, a háború utáni kétségbeesett politikai alkalmazkodás kényszerén át egy igazi bűnügyi történet fiktív rekonstrukciójával ábrázolják a kivételezett helyzetet élvező munkásörök világát.

A Fővárosi magántörténelem alcímet viselő kötet mindazok érdeklődésére számot tarthat, akik a történelem alulnézeti képére is kíváncsiak. Figyelemmel kísérik a kisember szerepét is a „világtörténelem nagy olvasztótégelyében”.

Szöllősy

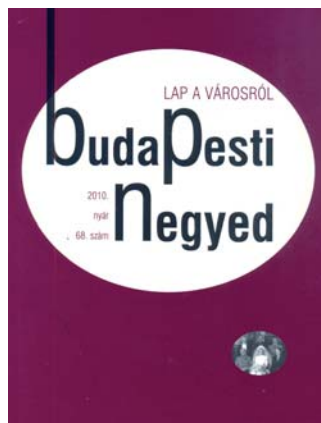
Fővárosi magántörténelem

Tizenhárom tanulmány – tizenhárom történet

Budapest Főváros Levéltára kiadásában megjelenő Budapesti Negyed folyóirat 68. számához érkezett. A kötetben Horváth J. András főlevéltáros szerkesztő válogat a levéltár magánokirataiból. Az intézmény aktív iratmentő munkája eredményeként a 2003-as összesítés szerint a személyes adatokat tartalmazó köziratok és személyes magán- illetve családi iratok számát többszörösére növelte.

A szerkesztő bevezető tanulmányában olvashatjuk, hogy gyűjtő tevékenységüket nem csak a „jelentős személyiségek irathagyatéka” jellemzi, így ma már a 20. századi budapesti kisember, egyébként bizonyosan nyom nélkül eltűnő, levelezési forrásbázisa is a kutatók rendelkezésére áll. Az

állomány jellemzését is adja e kötet. Az egyes tanulmányok szerzői – többségében

a levéltár munkatársai – körültekintő alaposággal dolgozzák fel a 19–20. század polgárainak egyéni történetét.

A tizenhárom tanulmány szerzői a századforduló, a második világháború és az azt követő évek, majd a kö-

zelmúlt példáit elemzik a hétköznapokban keletkezett levelek, naplók, háztartási könyvek alapján. E dokumentumok szereplői vallanak arról, hogy a háborús évek hogyan befolyásolták neveltetésüket, fogyasztási viszonyaikat, szerelmeiket. Egy polgárista leány levelei a háborús évek tinédzser perspektíváját adják. „Hősnőnk” barátnői és a fronton lévő vagy oda készülő fiatal emberek érzelmeik segítségével kísérelnek meg menekülni napi megpróbáltatásoktól. Hogyan lehet túlélni a hadifogolytábor, milyen megrázkódtatást jelent a kitelepítés, az otthon elvesztése, a kényszerlakóhelyre költözés? Mit jelentenek a bizonytalan megélhetés kétségei vagy az otthoni segítség. Képet kapunk egy peremkerületi házaspár és közeli rokonaik viszonyrendszeréről, összehasonlítva a „disszidens” és honi kiseg-

Plakát az újpesti UTE pályán tartott versenyről (1926)

A budapesti kerékpározás története

Harminc kétkerekű és sok fotó, plakát a Ferencvárosban

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény adott helyet a BTM Kiscelli Múzeuma FFC Ferencvárosi Freecikli – A kerékpár kultúrtörténete című vándortárlatának. Ezt szeptember 23-án Gönczi Ambrus gyűjteményvezető köszöntője után Kóczyáné dr. Szentpéteri Erzsébet technikátörténész nyitotta meg, majd László János, a Magyar Kerékpáros Klub el-

nöke hangsúlyozta, hogy a kerékpározás egyre inkább kultúránk része.

Tárlatuk célja, hogy a velocipédttől modern kerékpárig mintegy harminc kétkerekű szemléltessék e közlekedési eszköz fejlődését – a 19. század második felétől napjainkig. A tárgyi anyag mögötti falakon grafikák, fotók, útmutatókönyvek, plakátok, kisnyomtatványok, szabályrendeletek, sporttrikók, a vetítőteremben 20. század eleji filmhíradó-részletek felhasználásával mutatják be a kerékpározás napjainkban kevésbé ismert hazai történetét.

Budapesten a 19. század végére nagyon népszerűvé vált a kerékpározás. Sza-

badidős, túra- és sportcélon túlmenően a napi munkába járás olcsó eszköze is volt. Használatát az 1898-ban kiadott és 1911-ig fennálló fővárosi adórendelet – kerékpáronként évi 5 forint – időlegesen visszafogta, megszűnése után azonban újra közkedvelté vált. 1928-ban Budapest kapta meg a kerékpáros világbajnokság rendezésének jogát. Erre az eseményre a Mille-náris Sporttelepet Hajós Alfréd tervei alapján átépítették, így az Európa akkor egyik legjobb fekvésű és legmodernebb kerékpáros versenypályájává vált.

A tárlat november 12-ig volt megtekinthető.

Magyar Tudomány Napja

Civil szervezetek koszorúzása

Az újpesti civil szervezetek a Magyar Tudomány Napja alkalmából november 17-én megkoszorúzták az Újpesti Két Tanítási Nyelvű

Szakközépiskola, Szakiskola és Gimnázium falán elhelyezett emléktáblát (Újpesti Városvédő Egyesület, Újpesti Közművelődési Kör,

Újpesti Helytörténeti Alapítvány, az önkormányzatot képviselő Újpesti Vagyonkezelő Zrt., valamint az iskola), mely a városukhoz kötődő, a fejlődését segítő akadémikusoknak állított emléket. Az iskola bejáratának két oldalán elhelyezett márvány emléktáblákat az Újpesti Városvédő Egyesület a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 175. évfordulóján állította.

A Magyar Tudomány Napjáról tartott megemlékezésen nem csupán a szervezők vettek részt, de meghívást kaptak rá a városrész vezetői, díszpolgárai, díjazottjai, a kulturális és gazdasági élet jelentős személyiségei.

Az Újpesti Városvédő Egyesület koszorúzása (Kovács Ivánné, Iványi János)

Velocipédttől a napjaink kerékpárjáiig

Gratulálunk

Budapest Főváros XXI. kerület Csepel Önkormányzata díszpolgárává választotta Bolla Dezső nyugalmazott tanárt, a Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény egykori vezetőjét, a Csepeli Helytörténeti és Városszerépítő Egyesület elnökét, a Budapesti Honismereti Társaság tagját. Az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulóján átadott kitüntetését ötvenéves csepeli helytörténeti tevékenységével érdemelte ki.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság:

Breinich Gábor, Buda Attila, Róbert Péter, Sándor P.Tibor, Sipos András.
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652,
e-mail: bphnt@upcmail.hu, internetes változat: www.bphnt.hu)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában és a Budapesti História előadóestjein. Újpest Önkormányzata és a Hargitai-Haitsch Gyula Alapítvány támogatásával készült kiadványunk.